

ԱՅԺՄԷԱԿԱՆՔ

ՏԱՆԹԵՒ 587 ԱՄԵՆԱԸ

Խոտալիոյ երկնքին տակ, Աղբիականի փոռնքի մը վրայ՝ մէկ քանի օր առաջ գրականութիւնը փառաւոր հանդէս մը սարքեց, ի սլատիւ Մայր Հայրենիքի զաւրի մը, որուն քաղաքական կեանքէն աւելի — որ վարձատրուած էր արքայութիւն մը՝ — մատենագրականն է որ զինքը անմահ րու, և իրաւամբ դուրս վտարեց առաջին բառն այն խօսքին՝ զոր մեծ բանաստեղծը արդար փառասիրութեամբ մ'ըսած էր. «Թերես անով միայն Տանթէի անունն իրեն հետ չմոռնի»։ Անոր գրականութենէն զաղափար մ'ունենալէն վերջ՝ ո՛վ որ ալ կարգայ այդ ինքնակենսագրական տողերը՝ բնագոյն մը մղուած՝ երկրայականը հաստատականի պիտի փոխէ. վասն զի եթէ Հոմերոսը հին Յունաց միշտ մեծղի զաղափար տուած է, այսպէս խոտալացոց այս Հոմերոսը՝ նոյն փառքի ցուպը ձեռքին մէջ՝ պիտի շրջի իր երկրին ծիծաղկոտ վերնակամարին տակ։

Այսպէս ուրեմն Տանթէի մահէն մինչև այսօր 587 տարի անցեր է, և Ռաւեննա քաղաքը որ անոր արքայութեանը եղած էր՝ կը փառաւորութիւն այժմ անոր ոսկերիքով. ու թէ որ բաղդը չունեցաւ գէթ անոր որբանն ըլլալու, կամ անոր առաջին անգամ ինքը շունչ տալու, սակայն այսօրուան օրս ինքը եղած է անոր մահու պատանքն ու դամբարանը. և ասով էական պարտք մ'ունեցաւ քերթողահօր մահուան ներկայ տարեգարծը ծանուցանել և կատարել, թէ և շատ քաղաքներէ ինքնակույ զ վագէ բարձր և գիտուն դասակարգը։

Հանդէսը Սեպտ. 13ին տեղի կ'ունենայ՝ ի ներկայութեան Հռոմէայ, Ֆիրէնցէի և Ռաւեննայի քաղաքապետներուն և բազմաթիւ մեծամեծներու և օտարականաց, Բուն ոգևորութիւնը կը սկսի առա-

ջին հանդիսականներու ժամանումին։ Սակայն հանդէսին մէջ ամէնէն աւելի ուշադրութիւն գրաւողն է կանթեղ մը, որ կը նուիրուի խալ — Տանթէան ընկերութեանէն, անոր իւրը պիտի հայթայթէ միշտ Ֆիրէնցէ՝ Տանթէի Հայրենիքը. իսկ արուակը — որուն վրայ գրուած է Oleum lucet, fovet ignem (իւրը լոյս կու տայ և կրակը կը տածէ) — կը նուիրուի Թերեսթի, Կորիցիայի և Թերէնթոյի կողմանէն, անոր պատուանդանը՝ Փոլայի կողմանէն։ Իբր նուիրական յիշատակ Տանթէի փառաց յաւերժութեան՝ փարոսի մը պէս միշտ անշէջ պիտի մնայ անոր վրայ։ Նուիրման և արծարծման հանդէսը կը սկսի կէս օրուընէ վերջ ժամը 3 ին։ Ընծաներուն հետ կը բերուի մանրանկարուած ամենա նուրբ մագաղաթ մը, վրան՝ անունները ընծաներուն և ընծայատուներուն, զոր կարգալէ վերջը կը փակեն վայելչագեղ արկղիկի մը մէջ։

Նուիրման հանդէսը «Ալիկիէլի» թատրոնին մէջ կը կատարուի, ուր կը փայլին ամբողջ Ռաւեննացի և Ֆիրենցեցի մատուականութիւնը, և ուրիշ պատուաւոր անձանց խումբեր, թատերական բեմին վրայ՝ դրօշներու, կանաչագեղ բոյսերու և հարիւրաւոր եւեքտրական լոյսերու միջեւ կը տեսնուի Տանթէին կիսարձանը. կարծես իր նկարած արքայութեան մէջն է։ Գերեզմանական լոռութենէ մը վերջ առաջին անգամ կը բնմախօսէ Բրոֆ. Ռիկի, ապա Աղդիլիոյ Օրթիս և այլք։ Իսկ Խիտորոյ տէլ Լունկոյ՝ հետեւալը կը խօսի.

«Խոտալ-Տանթէան ընկերութիւնը՝ պաշտօն մը կը կատարէ այսօր, յորում զամբամեծիւր և մեծ յիշատակներու կրօնքը կը միանայ վե՛ր խորհրդանշով մը հայրենեաց կրօնքին հետ։ Այս շիրմին վրայ՝ զոր փոքեց Տանթէի՝ արքայը, և զոր ձեր սիրտը, ո՛վ Ռաւեննացիներ՝ փոքեց սեղանի՝ խոտալացիք, մենք կը վառեմք — կամ աւելի լաւ — մենք կը կենդանացնենք բոց մը, որ կը վառէր առաջը տեսնուելու, և որ պիտի վառի յաւիտեան»։

Հետաքրքրական ու շատ զգայուն է նաև Գորբատոյ Ռիչչիի ճառին այն պատմական կտորը, որ «Արքայութիւն» քեր-

թուածին հետ յարաբերութիւն ունի: Թէ-
պէտ չէ բանախօսուած այս շահէկան հա-
որ՝ տկարութեան պատճառաւ, բայց հա-
սարակութիւնը չզրկելու համար տպագրու-
թեան տրուած է: Ահա այսպէս կը սկսի.

«Եր մեծին Սեպտ. 13ին զիշերը՝ 1921ին, ջա-
ւաճմանը վայելեամ մը ցաւերմիմ զսպելով ետևէ
կ'ըլլամ հօրը թուղթերը կարգադրելու և քի-
թուածն օրինակելու՝ երբ մօր անակկկալ վիշտ
մը զիրենք կը զգեսնէ: . . . Արքայութիւն» քի-
թուածին վերջին 13 երգերը կը պակսին:

«Ո՛վ կարող է պատմել անոնց տագմանքն ու
խուզարկութիւնները ձեռագիրներու դէպմ մէջ,
տարակոյսներու և կասկածներու իրար զիրար
հրմշտուրք, և ցաւը՝ որ անկատար պիտի մնար
հրաշալի գործը. Գուցէ այս տանջանքը զերա-
զանցեց հօրը մահուան առթած թախիծը: Այն
աստիճանի է տագմապը, որ համզիստ չի՝ թողուր
շարորոն (իր որդին), այնպէս որ թեթև և յու-
զումնալից քուէին մէջ իսկ տագմապը կը շա-
րունակուի:

«Եւ անի կը տեսնէ երագին մէջ իր հօր քս-
տուէրը, որ զիմը իր մահէն վերջ անոնց թողած
տունը կը տանի. կը ցուցնէ անոր այն սովն տե-
ղերը, ուր իր գրութիւնները կը դնէր. կը ցուցնէ
փոխաթուղ գոցուած պատուհան մը, ու կ'ըսէ «Հա-
ն է քու փեսայդ»:

Նաքորոյ յուզմունքէն ցնցուած՝ ընդոստ կը
ցատկէ անկողնէն: Պատուհանէն կը մնայ. դեռ
զիշեր է. մտիկ կ'ընէ. ոչ մէկ մշան կեանքի, ի՞նչ
փողիք. ինչո՞ւ և ի՞նչպէս տպասել լուսնայուն, ի՞նչ-
պէս համբերել այնքան մտաւանջութեանց: Այս-
պէս, զոգոհման՝ կ'ելլէ, կը հագուի ու ամայի և
աղջամղինք մամբաներէն կը վազէ մոյմ տունը,
ուր բնակեցաւ ու մնաւ քանտարիւղը. խեղճուկ
պառաւ մը կը բանայ, եր մտնէ, Նաքորոյ օրագ
մ'առած կը վազէ երագին մէջ տեսած փոքր

պատուհանին քով. կը վերցնէ փսիաթը, և կը
տեսնէ քանի մը գրուածքներ՝ պատին խոնաու-
թեանէն արդէն իսկ քորքոսած: Դողդալով կը
վերցնէ զանոնք, վար կը դնէ և անոնց կը մայի
. . . . «Արքայութիւն» քիթուածին վերջին երգերն
են»:

Կը հասնի խորհրդաւոր վայրեկանը ,
յորում բազմաթիւ հանդիսականաց սրտե-
րը՝ նուիրական զգայուն խոռվելով մը՝ կը
սպասեն կանթեղին առաջին արծարծու-
մին , որ յաւերժակալ լուսաւորութեան
սկիզբը պիտի ըլլար. և ահա կը բացուի
դուռը՝ ծանրութեամբ. պաշտօնական մար-
միններէ ընտրուած 7-8 անձինք ներս կը
մտնեն, իսկոյն Աղդիկոյ Օրթիս կանթե-
ղին մէջ կը պարպէ իւրը . Տէլ Լուսկոն
վառ լուցափայտ մը կը ներկայացնէ Ֆի-
րէնցէի Բաղաքապետին, որ ինքն ալ զայն
կը հաղորդէ պատրոյգին: Կանթեղը իւ-
կոյն կ'արծարծի. ալ իրեն համար վերջ
պէտք չէ ըլլայ. ան սկսած է իր միակ
նուիրական պաշտօնը: Այսպէս այս զեղե-
ցիկ հանդէսը՝ խորհրդաւոր կերպով կ'ա-
ւարտի:

Փոքրիկ բոցը միշտ վառ մնալով վեհ
Քերթողին շիրմին վրայ՝ կենդանի պիտի
պահէ նուիրատուաց սրտերուն հետ՝ նաև
գայն յարգողներուն սրտերը:

Հ. Ղ. ՏԱՅԵԱՍ

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԵՄԱՐԱՆ

Սահակեան Հ. Կ. Տ. — Հայերը բիզանդա-
կան գրականութեան մէջ. իրանակ Հայագիր. . . 433
Կարմա Նինուկ . . . 433
Պրոֆ. Լեւոն. — Նիթեր Հայաստանի հա-
զոն պատմութեան. Թրգմ. Հ. Յ. Աստուրեան . . 440
Տաղաւարեան Ն. — Որտեղիք պատմութեան
Հայոցի սկզբանէ մինչ ցԱրշակունի Հարստութիւնն. . 444
Տ. — Կորուրք Բուզանդեանի «Իսահկան»ի
ստուգաբանութիւնը . . . 450
* * * — Կոր Նկատողութիւններ փաստաւ Բու-
զանդի մասին . . . 451

ԳՐԱԿԱՆ Ք

Վերդիկոսի Յմէլականն. — Պրիմատի մա-
հը. — Իրեն և Ինչեան որդի կ'ըլլեն. — Ալիլլա և
Քալիլլա. — Եսան. Թրգմ. Հ. Ա. Ղազարեան . . 453
Լեոնարտի. — Առ Սիւրիւս. Թարգմ. Հ. Ա.
Ղազարեան . . . 455
Թէրզեան Թ. — Ի մահ . . . 455
Տատուրեան Ս. Ս. — Ազատութեան երգը . 457

Կանոնակոյ Տ. — Համբուս մէջ զտնուած վարդի
մը. Թարգմ. Հ. Ա. Ք. . . 457
Բժիկեան Հ. Ղ. — Մեր արդի գրականութիւնը. 458

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ Ք

Անդրիկեան Հ. Ն. — Լեւոն Ի Լուսինեան . 461
Տիրուցուած Հ. Ն. — Ընդարձակ դպր. Առդ-
լապանութիւն Գրական. Փաշայեան — Խանի . . 463
Ջրարեան Հ. Ք. — Յովսէփոսի հայ. Հին Թարգ-
մանութիւն մը . . . 466
Բժիկեան Հ. Ղ. — Դասագիրք պատմ. . . 470

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ Ք

Տայեան Հ. Ղ. — Հիւպըման. . . 471

ՎԻՊԱԿԱՆ Ք

Միխայիլով Է. Պ. — Ջարեաց արմատը .
Թարգմ. Ա. Բեկ — Յովսէփեան . . . 474

ԱՅԺՄԷԱԿԱՆ Ք

Տայեան Հ. Ղ. — Տանթէի ԵՄ7 ամեակը . 479
— Արդէ Նեղիսականներուն շահերը . . 450